

İSMAYIL HAKKI BALTACIOĞLU (1886 – 1978) VE HALK EĞİTİMİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Doç. Dr. Serap AYHAN*

GİRİŞ

Bu makale, yüzyılımızın yetiştirdiği değerli bir eğitimcimizin, düşünür ya da eğitim düşünürümüzün, bugüne değin üzerinde hemen hiç durulmamış olan halk eğitimi ile ilgili görüşlerini konu almaktadır.

İ.H. Baltacıoğlu asıl olarak bir eğitimbilimci olarak tanınır; fakat o aynı zamanda bir toplumbilimci, ruhbilimci, iyi bir yazı ustası (hattat), grafolog, çok yönlü bir yazar ve iyi bir hatip, sanatçı ve dilci olmak özelliklerini de biraraya toplamış çok yönlü bir kişidir. Herşeyden önce, II. Meşrutiyet yıllarından başlayarak içinde yaşadığı dönemin fırtınalı yıllarında ürettiği özgün düşünce ve tezlerinin ateşli bir savunucusu olarak dikkat çekmiş bir kişiliktir. Bu niteliğiyle O, hem bir Meşrutiyet aydını; hem de sürdürdüğü verimliliği ile bir Cumhuriyet aydınıdır.

İ.H. Baltacıoğlu'nun tüm düşünce ve bilim yaşamında pedagoji ya da eğitimbilimi; ruhbilim, toplumbilim, güzel sanatlar ve ahlaktan ayrılmaz. Bir bütünlük gösterir. Öte yandan, eski dilde "İlm-i Terbiye" karşılığı olarak eğitimbilimi de, "Terbiyenin mevzuu ferttir. Bu fertten yalnız çocuk manası kastetmek doğru değildir... Toy, ergin, geçkin... bütün fertlerin terbiyesi bu ilmin tetkikine mevzu olabilir. Çünkü terbiye dediğimiz keyfiyet, ferdin bütün hayatında devam eden bir hadisedir."¹ diyen ve eğitimi yaşla, akılla, zeka ile sınırlandırmadan her yaştan-herkes için ve yaşamboyu olarak düşünen; böylece, geliştirdiği genel eğitim ilkelerini ilkokuldan üniversiteye kadar okul sisteminin her düzeyine ve okul dışı eğitim sistemine de uyarlayan Baltacıoğlu'nda bir bütündür. O halde, İ.H. Baltacıoğlu'nun halk eğitimi ile ilgili görüşlerini, onun bu özgün kişiliğinden ve genelde, zaman içinde daha da geliştirerek sistemleştirdiği eğitim felsefesinin bütününden kopararak incelemek doğru olmaz.

* Halk Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi

1 İ.H. Baltacıoğlu, *Umumi Pedagoji*, İst: 1930. s. 31.

Dolayısıyla, bu makalede önce İ.H. Baltacıoğlu'nun kimliği, yaşamı ve özellikle "İçtimai Mektep" adlı eserinde biçimlendirdiği eğitim felsefesi kısaca tanıtılmakta; daha sonra bu bağlamda halk eğitimi ile görüşleri incelenmektedir.

Yaşamı ve Eğitim Felsefesine Genel Bir Bakış

1886'da İstanbul'da doğdu. Çocukluğu, büyükbabasının Cihangir'deki evinde geçti. İlk ve orta öğrenimini İstanbul'da tamamladı. 1903'te Vefa İdadisini, 1908'de Darülfünun'un Tabiiye Bölümünü bitirdi. 1910'da Maarif Nezareti tarafından pedagoji ve elişleri öğretimi üzerine incelemeler yapmak üzere Avrupa'ya gönderildi. Fransa, İngiltere, Belçika, İsviçre ve Almanya'da okulları, tiyatroları, müzeleri, vb. gezdi ve inceledi. Bu ülkelerdeki reform okullarında yaptığı gözlemler, görüşmeler ve daha lise yıllarındayken sayısız kez okuduğu, J.J. Rousseau'nun Emile'i onun eğitimi kişiliğinin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır²

1912'de yurda dönen Baltacıoğlu, bu tarihten başlayarak Türk Milli Eğitimine büyük hizmetler yaptı. Meşrutiyet döneminde bir yandan Darülmüallimin, Darümuallimat, Darüşşafaka ve Darülfünun'da çeşitli meslek derslerinde muallimlik ve müderrislik yaparken; bir yandan da yeni eğitim görüşlerini dile getiren çeşitli konferanslar verdi, kitap ve makaleler yayınladı. Baltacıoğlu'nun üniversitede giriştiği önemli yeniliklerden ilki bu arada, Süleyman Paşazade Sami Bey ile birlikte, kadınların yükseköğrenim hakkına kavuşturulması hareketine öncülük yapmış olmasıdır.

1917-1920 yılları arasında Maarif Nezareti'nde çeşitli üst düzey görevlerde bulundu. 1920'de ve 1922'de Edebiyat Fakültesi'nde iki kez Dekan seçildi. 1923'te Maarif Vekaleti müsteşarı oldu. Aynı yıl Darülfünun'a Rektör seçildi (9.11.1923). Bu görevi sırasında Darülfünun'a tüzel kişilik ve katma bütçe ile yönetim haklarının verilmesi, ayrıca şeklen Maarif Vekaleti'nden ayrılarak idari özerkliğin tanınmış olması kayda değer. Bu arada çeşitli fakültelerde öğretim üyeliğini de sürdüren Baltacıoğlu, 1928'de Gazi Eğitim Enstitüsü Vekil Müdürlüğü de yaptı.

1933 yılında yeni kurulan İstanbul Üniversitesi'nde kadro dışı kaldı. Baltacıoğlu'nu Edebiyat Fakültesi'ndeki kürsüsünden koparan ve çok üzen bu olay karşısında O, 1934 yılında yayına başlattığı Yeni

² İ.H. Baltacıoğlu, "Hayatım" *Yeni Adam Dergisi*. Sayı: 142 (17 Eylül 1938) - 360 (20 Kasım 1941).

Adam Gazetesi ile bir ödünleme yaptı. 1942 yılına kadar yaşamını, zamanın güncel konularında ciddi bir fikir dergisi olan bu dergi ile kazandı.

1942'de tekrar, Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde profesör olarak atandı. Böylece DTCF Pedagoji Kürsüsü'nün ilk öğretim üyeliğini yaptı. Aynı yıl Afyon, 1946'da da Kırşehir Milletvekili seçildi. 1950'de emekli oldu.

Emekli olduktan sonra da aralıksız Yeni Adam'ı çıkarmayı sürdürdü. Konferanslar verdi. Çeşitli makale ve kitaplarını yayınladı.

1.4.1978'de Ankara'da ölen Baltacıoğlu'na ölümünden bir yıl kadar önce, eğitimbilimine getirdiği katkı ve hizmet karşılığı gösterilen bir kadirbilirlik örneği de, Fakültemizde 25.2.1977 tarihinde düzenlenen bir tören ile "Fahri Eğitim Doktorası"nın verilmesi olmuştur³

92 yıl süren bu uzun yaşam, O'nun özellikle genç ve ortayaz yetişkinlik yıllarında, dünyada olduğu gibi yurdumuzda da çeşitli bunalımlarla, çalkalantılarla ve önemli değişimlerle dolu bir döneme rastlar. Meşrutiyet dönemini ele alırsak; 1908 devriminin belki en önemli sonucunun o zamana kadar hiçbir aşamada görülmemiş geniş kapsamlı bir tartışma dönemi açması olduğu söylenir. Türkiye'de Çağdaşlaşma adlı kitabında Niyazi Berkes, "... 1908 devriminin yarattığı yığın psikolojisinin koşulları altında alaturkalk-alafrangalk çatışması olarak gözükken bunalım, birdenbire ekzantriklik, aktörlük, değer yargılarıyla ya da akılla yorumlanmaz tutum örneklerini ortaya çıkardı. Daha sonraları edebiyatta Ömer Seyfettin, bu örneklerden bir paçal yaparak 'Efruz Bey' tipini yarattı."⁴ derken, ilk günlerin anımsattığı üç isim arasında İ. Hakkı'nın adını da vermektedir. [Diğerleri Rıza Tevfik (1898-1949) ve Selim Sırrı (1874-1957)'dir]. Bu üç kişinin katkılarını ise şöyle nitelendirmektedir:

Bunların katkıları, tiyatroculuğa kaçan gösterilerle aydınların bile eksantriklik saydıkları eylemler üzerine yeni bir sağduyuyu aşılabilen ya da eski alışkanlıkların altında yatan sağduyuyu yıkabilen kişiler olmalarındadır. Bunların pazu şişirerek belden yukarı çıplak gövdeyle at üstünde mitinglerde görünmelerle, jimnastik oyunlarıyla, halka karşı yeni bir üslupla nutuk verme gibi yollarla popülerleştirdikleri akımın,

3 Bu törende İ.H. Baltacıoğlu'nun yaptığı konuşmanın kaseti Fakültemiz Eğitim Teknolojisi Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Cevat Alkan'ın özel arşivinde yer almaktadır.

4 N. Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. Doğu-Batı Yayınları, İst: 1978. s. 444.

alışkanlıklara karşı anlamdaki eğitimin yerleşmesindeki rolleri küçümsenecek ölçüde değildir.

Otuz küsur yıllık ubudiyet yıllarının kişileri iyice sindirdiği, sessizleştirdiği, içine kapattığı bir toplumda jimnastik (beden eğitimi), eliş, nutuk, aktörlük gibi şeylerin ne denli radikal şeyler olduğunu kavramak güç değildir. Olmadık işler yapabilmek orijisinin özgürlüğü içinde, ancak sonraları düşünce durulması gelince Efruz Beylik gibi gözükken eylemler, o zaman için eğitime, hatta devrimci bir rol oynamıştır”⁵.

N. Berkes, İ. Hakkı Bey’in görünüşte belki en saçma olan Püskül Savaşını bunlara örnek gösterir:

“Kalabalığa karşı konuşmadaki ustalıktan eğitimde elleri kullanmaya kadar çeşitli alışkanlık alanlarında baskılardan özgürleşmenin öncülüğünü yapan İ. Hakkı (Baltacıoğlu), bir süre bir Püskül Savaşı’nın öncüsü oldu. Püskül kadar saçma, püskül kadar fonksiyonsuz, püskül kadar zevksiz, lüzumsuz bir masraf olan nice yanlarımız vardı. Bunları göstermek için püskülü seçmek kimsenin aklına gelmeyecek bir keşifti. Püskülün anlamsızlıklarını açıklayan her açık konuşması sonunda cebinden çıkardığı makasla kendi püskülünü kesip atan İsmail Hakkı, görünüşe bakılırsa püskülü kaldıramadı; üstelik açtığı zavaş kendisine epey püskül parasına mal oldu; bir de soyadları alınmaya kadarki adı “Püskülsüz” sözcüğüyle birlikte kullanılan tek kişi olarak kaldı. Fakat gerçekte İsmail Hakkı’nın püskül savaşı, başa giyilecek başlık üzerine II. Mahmut zamanında başlayan bir alışkanlığın, ancak büyük kişilikte birinin (Atatürk’ün) örnek oluşuyla önemsiz, anlamsız bir iş haline gelmesinin, yani alışkanlıklardan özgürleşme anlamındaki eğitimin bir başlangıcı olmuştur. Püskül savaşı, fesin kafalardaki egemenliğinin sonunun başlangıcı olmuştur.”⁶

Bu örnek, İ.H. Baltacıoğlu’nun nasıl yenilikçi, reformcu ve özgün bir kişilik olduğunu göstermektedir. Üstelik bunun, O’nun herhalde bir halk eğitimeciliği yönünü de örneklediği söylenebilir (!). Bağlantılı olarak, şunu da belirtmekte yarar vardır:

Alışkanlıklara karşı bu ilk isyan gösterilerinden sonra, Tanzimat döneminin “maarif” anlayışından farklı ve yeni bir “eğitim” anlayışı

5 N. Berkes, aynı eser s. 444.

6 N. Berkes, aynı eser s. 445.

gelişmiştir. İlk kez toplum içinde öğretmen,; bir meslek adamı, bir yetiştirme uzmanı olarak tanınmaya başlamıştır. Böylece, yetişecekler model olacak bir öğretmen anlayışı; elişi, oyun, beden eğitimi, müzik, okul dışı gezintiler, vb. yeniliklerin okullara ilk kez girmesi bu dönemin gelişmeleridir. Baltacıoğlu'nun da bu gelişmelerde hem bir düşünür ve yazar, hem üstlendiği kamu görevlerinde yeni tip öğretmenliğe örnek, hem de yine bu görevleri sırasında denediği kimi yeniliklerin uygulayıcısı bir eylem adamı olarak katkısı büyüktür.

İ.H. Baltacıoğlu, çağımızda büyük bir hızla ortaya çıkan "Eğitim Reformu" akımının, Türkiye'deki önemli bir temsilcisidir. 1900'lerle 1945'ler arasında kendini gösteren bu reformcu akımların hepsinde varolan ortak çizgileri Baltacıoğlu'nda da görmekteyiz. Öteki eğitim reformcuları gibi Baltacıoğlu da önce geleneksel eğitimi şiddetle eleştirmekte ve bunun köklü bir biçimde değiştirilmesini istemektedir. Bu konuda ileri sürdüğü görüşler başlangıçta "bireyci" bir nitelik taşıırken; geliştirdiği "içtimai mektep" görüşüyle toplumsal bir bileşime ulaşmıştır⁷.

Baltacıoğlu'nun eğitim konusundaki görüşleri, asıl olarak 1912-1964 yılları arasında yayınladığı eserlerinde ve sayısız makalelerinde sergilenmiştir. Bu eserlerin bazıları eğitim tarihimizde klasik eserler olarak kalmıştır:

Talim ve Terbiyede İnkılap (1912); İçtimai Mektep (1933); Toplu Tedris (1938); Rüyamdaki okullar (1944); Pedogojide İhtilal (1964); "Hayatım" Yeni Adam Dergisi Sayı 142-360, gibi.

İçtimai Mektep, Baltacıoğlu'nun "Pedogojik inançlarının kitabı odur" dediği ana eseridir. Bu eser, yazarının getirdiği kişilik tezi ile eğitim felsefesi alanına da bir katkıdır. Bu tezine göre eğitim, toplumsal gerçekliğe bağlı toplumsal bir zorunluluktur. O halde eğitimin amacı, bireyi toplumsallaştırmaktır. Yani ona toplumsal bir kişilik kazandırmaktır. Eğitimde bu niteliği taşımayan her hareket, toplumsal gerçeklik tarafından olumsuz bir tepkiyle karşılaşır⁸.

Baltacıoğlu'nun felsefesinin temelinde yatan ikinci anlayış, toplumsal değeri olan "verim" anlayışıdır. Ona göre eğer eğitim bu verimi sağlamıyorsa toplumun gerçeklerine ve koşullarına uygun gerçek bir eğitim değildir. Toplumsal değeri olan verimi doğuran etkenler ise şunlardır:

7 K. Aytac, "İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu" *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*. (Ed: Hüsnü Cırıtı ve Bahri Sorguç). UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yayını, Ank: 1987. s. 11-123.

8 İ.H. Baltacıoğlu, *İçtimai Mektep*. İst: 1942. s. 17-22.

1. Eğitiminin kişilik anlayışı
2. Eğitiminin çevre (ortam) anlayışı
3. Eğitiminin çalışma (çalıştırma) anlayışı
4. Eğitiminin verim anlayışı
5. Eğitiminin alıştırma (başlatma) anlayışı

Bu anlayışlardaki yanlışlıklar, toplumsal değeri olan verimin azalmasına yol açar.

İşte bunlar, Baltacıoğlu'nun eğitim felsefesi ilkelerini çıkardığı beş kaynaktır. Bu beş eğitim ilkesi kısaca şöyle açıklanabilir:

1. *Kişilik İlkesi*: Baltacıoğlu, eğitimin amacının gerçek kişilikler yaratmak olduğunu savunur. Eğitim ve öğretim, insana bir alanın bilgisini vermekle kalmamalı; o konu ile ilgili kişiliği de kazandırmalıdır. Örneğin; eğitim insana sanatın bilgisini vermekle kalmamalı, sanatkar kişiliği de kazandırmalıdır. Yine, toplumsal yaşamla ilgili bilgileri vermekle kalmamalı, toplumsal kişilikler kazandırmalıdır⁹.

Bir başka örnek te, onun üniversiteler üzerine yazılarından getirilebilir. Diyor ki, üniversiteyi üniversite yapan özelliklerden biri, yalnızca bilgi ve teknik aktararak bilgili adam yetiştirmek değil; henüz bilinmeyen kişiliği olmayan toylara bu kişiliği (bilimsel kişilik) kazandırmak olmalıdır¹⁰.

2. *Ortam İlkesi*: Gerçek kişilikler, Baltacıoğlu'na göre, ancak gerçek ortamlar içinde oluşur. İster bir bilim adamı olsun, ister bir bahçıvan; bunlar ancak kendi gerçek ortamları içerisinde bilim adamı ve bahçıvan kişiliklerini kazanabilirler. O halde okullar, öğrencilere kazandıracakları kişiliklerin oluşmasına uygun düşen gerçek yaşam ortamları durumuna getirilmelidir¹¹.

3. *Çalışma (travay) İlkesi*: Baltacıoğlu'na göre; "adam (birey), ulusal kültürü ve çağının tekniğini, gerçek çevreleri içinde çalışarak, yaşayarak kazanır, benimser." Bu ilkeye göre eğitim kurumları, gerçek yaşamın dışında "yapay çalışmalar"ın değil; gerçek yaşamdaki "gerçek çalışmalar"ın yeri olmalıdır¹².

9 I.H. Baltacıoğlu, aynı eser, s. 22-29; 220-252.

10 I.H. Baltacıoğlu, "Üniversite Nedir, Ne Değildir?" *Yeni Adam Dergisi*. (1950) Sayı: 680-681, s. 2.

11 I.H. Baltacıoğlu, *İçtimai Mektep*. İst: 1942. s. 29-33.

12 I.H. Baltacıoğlu, aynı eser. s. 34.

4. *Verim İlkesi* : Daha önce de değinildiği gibi, Baltacıoğlu'nun verimden kastı, kesinlikle eğitimin dış-verimliliğidir (eğitimin çıktısı ile toplumun gereksinmesi arasındaki ilişki olarak; eğitimin toplumun gereksinmesine ne ölçüde yanıt verebildiği anlamında).

“Gerçek randımandan maksat, sosyal değer taşıyan eser demektir” diyen Baltacıoğlu, bunu yapamayan eğitim kurumunu boşa dönen bir çarka benzetiyor¹³.

5. *Başlatma (İnisiyasyon) İlkesi* : Bir eğitim kurumunun verdiği eğitim, toplumsal bir kişiliği tam olarak kazandıramaz. Yalnızca, bu kişiliği edinmemizde, o kişiliğin yaratıcı sırlarını kendi varlığımızda duymamıza yardım eder. Şu halde eğitim kurumlarının kısa zamanı ve dar mekanı içerisinde verilmeye çalışılan eğitim yalnızca bir “başlatma” olabilir. Baltacıoğlu bunu şöyle açıklar:

“Çocuklara okul çevresi içinde yaptırılması mümkün olan hayat tecrübelerinin yekünü ‘başlatma’ dediğim fiili teşkil eder. Terbiye bir başlatmadır, herşey değildir. Terbiyenin vazifesi hayata hazırlamaktır; yoksa hayatı yaşatmak değildir.” Öyle ise, “... başlatma fiilini bazı ana faaliyetler üzerinde yapmak; gerisini hayata, tecrübeye, şahsi başarıya bırakmak” gerekir¹⁴.

Bu “ana faaliyetler”in neler olabileceği konusunda ise, izleyen eserlerinde ve makalelerinde eğitimcimiz, çeşitli eğitim düzeyleri için ve bu düzeylerde bireyin gelişme dönemleri ve öğrenmeye hazır olma durumları ile bağlantılı olarak örnekler getirmektedir.

Görüldüğü gibi, Baltacıoğlu'nun eğitimi üzerinde temellendirdiği bu beş ilke, kendi aralarında bir bütünlük oluşturmaktadır. İşte Onun, içtimai mektep adı ile önerdiği okul modeli ise, eğitimin bu beş ana ilkesinin olanaklar ölçüsünde uygulandığı yeni bir okuldur.

Halk Eğitimi İle İlgili Görüşleri

“Efendiler! Konferansımın konusu Terbiye-i Avam'dır”.

Bu sözler, İ. Hakkı Bey'in 1913 yılında üç ayrı yerde (Şemsülme-katip'te, Darümuallimin'de ve Türkocağı'nda) verdiği bir konferansın açış sözleridir. 1914 yılında *Terbiye-i Avam*¹⁵ adıyla yayınladığı bu kon-

13 I.H. Baltacıoğlu, aynı eser. s. 35

14 I.H. Baltacıoğlu, aynı eser. s. 40

15 I.H. Baltacıoğlu, *Terbiye-i Avam*. İst: 1914. (Arapça)

ferans, Baltacıoğlu'nun *Talim ve Terbiye'de İnkılap*'ın peşisıra halk eğitime de el attığını göstermektedir.

Burada; kitabın bölümleri ve ara başlıkları izlenip, önemli kısımları özetlenerek Baltacıoğlu'nun halk eğitiminden ne anladığı, daha o yıllarda gördüğü sorunlar ve çözüm önerileri aktarılacaktır:

— Avamın Tanımı.

— Avam Terbiyesi Fikri.

— Bizde Avam Ne Haldedir?

— Şu Hale Göre Terbiye-i Avam Ne Demektir?

— Avam Terbiyesini Nasıl-Nereelerde Vermeli?

- Avamın terbiyesi cahil vaizlerin elinde bozuluyor.
- Avamın terbiyesi kahvehanelerde bozuluyor.
- Avamın terbiyesi tekkelerde bozuluyor.
- Avamın terbiyesi evlerimizde bozuluyor.
- Avamın terbiyesi sokaklarda bozuluyor.
- Avamın terbiyesi kabristanlarda bozuluyor.
- Avamın terbiyesini dilenciler bozuyor.
- Avamın terbiyesi sakatların, aptalların, körlerin müşahadesi ile bozuluyor.

İlginçtir: Baltacıoğlu, örneğin "kabristanlar"la ilgili olarak; eskinin şehir içinde, mahalle aralarında ve evlerin bahçelerindeki o kavuklu, sarıklı ve etrafı çevrilerek biraz da mesafeli bırakılmış olan görkemli mezarlarından, bunların yaşadıkları dönemde sahip oldukları kudret ve iktidarı bugüne yansıtan ve gözönünde yaşatan birer simge oluşlarından; daha yeni mezarların da o basit birer taş yığını görünümleri üzerindeki uzun yazılarda hep bu dünyanın faniliğini, sonunda insanların asıl gerçeğin bulunduğu öbür dünyaya geçedeceğini vurgulayan mesajlar bulunduğundan söz ederek; işte bütün bunların her yaştan halkı dünya emelinden, yaşama hırısından, insanlık için çalışma azminden uzaklaştırdığını, kaderciliğe ittiğini resim gibi canlandırıcı bir biçimle açıklamaktadır. Mezarlıkların oturulan yerlerin, şehirlerin dışına çıkarılmasını; dünya çiçekleri ve ağaçları ile, temiz ve özellikle dünya değerlerini yansıtan mesajlar verecek bir görünüme kavuşturulmasını önermektedir.

Yine, “dilencilerden, sakatlardan...” söz ederken; halkın, sahipsiz olan ve devletin kayıtsız kaldığı bu zavallı görünümlü insanları her yerde ve çok sık görmekte etkilendiğini belirtmektedir.

— Terbiye-i Avamın Ehemmiyeti Var mıdır?

başlığı altında halk eğitiminin önemine değinmektedir.

— Terbiye-i Avamın Muhitleri Nedir?

başlığı altında nerede halk eğitimi sorusuna açıklık getirmektedir. Ona göre, halk eğitiminin yapılacağı yer; belli bir mekan, duvarlarla çevrilmiş eğitim binaları değil; her yerdir. Şöyle somutlaştırır: Halk eğitiminin ortamları, kahvehaneler, camiler, vb.. içinde yaşadığımız yerlerdir. Bunlar değiştirilince, yeni eğitim yine oralarda yapılacaktır.

Yine alt başlıklar olarak:

- Avam için park yapmalıdır.
- Avamı oyunlara sevk etmelidir.
- Avama kır gezintileri yaptırmalıdır.
- Nişan idmanları yaptırılmalıdır.

gibi önerileri getirerek, halk eğitiminin yapılacağı ortam ve araçları genişletmektedir. Şöyle ki, “Avamı oyunlara sevk etmelidir” derken bunu halkın içinde bulunduğu miskinliğe kayıtsızlığa ve dünyaya seyirci kalışına bir çare olarak düşünen Baltacıoğlu'na göre,

“Yaşamak için ayağa kalkmak gerekir”. O halde halkı içinde bulunduğu ataletten çıkarmak, diriltmek için “diri bir terbiye” gerekir ve “oyun” da bunun bir yoludur. Bireysel, grup ve kitle sporları, halk arasında eğitici dramatizasyon ve halk tiyatroları da içinde olmak üzere her türlü oyunu kastetmektedir.

Daha sonra halk eğitimine “Fikir Terbiyesi” ve “His Terbiyesi” olarak iki boyut getirerek, bugün eğitim dilinde bilişsel ve duyuşsal dediğimiz yönleriyle çözümlemekte ve bazı önerilerde bulunmaktadır.

— *Avamın Terbiye-i Fikriyesinden Ne Kast ediyorum?* başlığı altında şunları söyler:

“Onlara herşeyden önce tarih, coğrafya, hendese okutulmasını, kıraat tavsiye edecek değilim”.

Görünüyor ki burada da tek araç olarak düz metinli, kuru bilgi içeren kitabın alınmasına; yalnızca kitap okutulmasına karşıdır. Ona göre:

“Kitaplardan önce ve daha tesirli vasıtalar vardır. Ve bunlar bizim önemsemediğimiz, küçük gördüğümüz, kullanmadığımız vasıtalarıdır.” Örnek olarak: resimi, sinemayı, sanatı verir.

“Resim, avamın malûmatını tezyit eder” (çoğaltır, zenginleştirir) Burada resimden kastı: fikirleri, olguları göz önünde canlandıran her türlü şekil ve göze hitap eden araçlardır. Gazeteler, risaleler (yani mecmua, dergi ve küçük kitaplar), afişler, kartpostal ve bunların projeksiyon ile gösterilmesi gibi.

Sonra, “manzaraları hareket eden resimler” olarak nitelediği “sinematograf”ın halk eğitimi için önemli bir araç olduğunu belirtir. Ayrıca sanatın halk eğitiminde ve özellikle “fikir terbiyesi” boyutunda, en önemli araç olduğunu vurgular.

— *Avamın Terbiye-i Hissiyesinden ne kastediyorum?*

başlığı altında ise:

“Zadegân sınıfların (soyluların, aristokratların) yaşam biçimini tatbik edelim demek istemiyorum. Hissi Terbiye (duygu-duyuş eğitimi); izzetinefis (özsaygı), haysiyet (onur), menfaat (yarar anlamında) hissini; milletini, vatanını, toplumunu, bayrağını, millet için külfete katlanmayı; ittihat (bütünleşme, birlik, bir düşüncede olma), teavün ve tekafülü (yardımlaşmayı, dayanışmayı), iyiliği, temizliği, güzelliği özünde duyurmak, hulâsa onu hissen ve kalben de bir adam yapmaktır.” demektedir.

Bunun için yokluğuna ve önemsenmediğine işaret ederek, geliştirilmesine ihtiyaç gösterdiği yollar arasında canlı bir musiki (halk müziği), hissi ve ahlaki kıraatler, törenler, halk için tiyatrolar, halk için konferanslar vardır.

Duygu Eğitiminde, canlı bir müziğin önemine işaret ederken, her zaman yaptığı gibi yine şu noktayı vurgulamaktadır:

“Terbiye-i avamda da en büyük felaket, fertlerin kıraatten (okumadan), mütalaadan (okuyup-incelemeden) mahrumiyeti değildir. Gerçi bu da bir felaket, bir musibettir, Fakat memleketin büyük felaketi, musikisini kaybetmesindedir.” Geliştirilmesini istediği müzik ise kendi deyimiyle “canlı, kanlı, harşlı, inançlı bir musiki”dir.

Hissi ve ahlaki kıraatlere ihtiyaç vardır derken, bunun kahvelerde yapılabileceğini önermektedir. Ama nasıl ?Diyor ki: “İnsanlar kahvede

yüksek sesle birşey okunursa, üşüşürler. Fakat okunan nedir: Ya günlük gazeteler ya da harekeli masallar (yani daha çok dini, mistik içerikli). Hem de bunlar avamın anlayamayacağı tarzda yazılmıştır. Fakat asıl, duymayacağı tarzla yazılmıştır.” Baltacıoğlu’na göre “duyularak okumak”, önemli bir eğitimidir. Bir şiir, bir nutuk ve benzeri şeyler yolu-yordamı ile okunursa, çok iyi etki yapar. O halde halk şiirleri yazmak ve canlı bir biçimde kahvelerde okumak gerekir. “Dünyada inşaat ile (şiir ile), hitabet ile teshir edilmeyecek (büyülenmeyecek) kalp yoktur.”

Baltacıoğlu’nun halkın duygu eğitimi için önem verdiği bir diğer yol ise tiyatro’dur. Ama nasıl bir tiyatro? “Biz tiyatroya sadece eğlenmek, gülmek, fıstık yemek için gidiyoruz. Tiyatronun böylesi dinen olmasa da, ahlaken haramdır. Fakat zindan gibi mekteplerine lakayt kalan memleket, elbette bununla da alakadar olmuyor.” Oysa, Baltacıoğlu’na göre:

“Memleket, gerçekçi, toplumcu, gelecek için emel verecek bir tiyatro istiyor. Bu verilmezse halk, sülûttan (düşme, çökme, çöküntüden) kurtulamaz. ... Bu alelâde bir belediye meselesi değildir. Bir eğitim meselesidir. Ve ilgili herkes çalışmalıdır.” Halk tiyatroları konusundaki görüşleri, başlıbaşına bir makale konusu olabilir.

Baltacıoğlu’nun Terbiye-i Avam kitabının son başlığı ise “Ordu”dur. Burada O, ordunun da bir asker eğitim ocağı olarak önemine işaret etmektedir.

Bunlar, eğitimcimizin henüz Meşrutiyet döneminde iken halk eğitiminde gördüğü sorunlar, gereksinimler ve önerilerdir. Bir nokta daha var ki; bu Baltacıoğlu’nun her zaman, her yerde, ister okul için isterse okul-dışında eğitim amaçlı her tür etkinlik için üzerinde önemle durduğu bir noktadır: Kitabi olmamak. Kitap bilgisini, kuramı yaşamla bütünleştirmek, daha doğrusu bu bütünlük içinde vermek ve yaşama dönük olmak. Bu görüşlerinin halk eğitimi için de geçerli olduğunu görüyoruz. Bugün bu, biz halk eğitimcilerinin çok önem verdiğimiz bir noktadır.

Bu nedenle, Baltacıoğlu’nun bu kitabının ilk sayfalarında açıkladığı “Terbiye-i Avam” fikri üzerinde biraz daha durmakta yarar var. Bu fikri Baltacıoğlu, 1908 yılında halk için açılan “gece dershaneleri”nden ve bu girişimin başarısızlığından söz ederek açıklamaktadır:

“Pek güzel hatırlarsınız ki meşrutiyetin ilk senesi, maarifin telakkisi namına birtakım teşebbüslerde bulunduk. Bu sırada gece dershaneleri de açtık. Bu dershanelerden maksat ne idi? Avamı, cahil olan nâsi (in-

sanları) *terbiye* etmek değil. O zamanın yevmî (günlük) gazeteleri, bu dershanelerin programlarını neşretmişler; ahâliye kıraat, yazı, hesap gibi dersler okutulacağını ilan etmişlerdi. Fakat bu gece dershaneleri bir süre yaşayabildi, sonra öldü. Gece derslerinin hayatına iştirak etmiş olanlardan her biri, bu teşebbüsün iflasını (farklı) bir suretle tefsir etmiştir. İhtimal ki bazıları para yok, muallim yok, bazıları ahalide heves yok dediler. Bütün bunlar birer sebep olmakla beraber, asıl bir şey vardı ki (yoktu ki diye çevirmek daha doğru olacak), gece derslerinin iflasına o sebep oldu: **avam terbiyesi fikri.**

“Evet”, diyor Baltacıoğlu, “Hamallara, satıcılara biraz elif-ba (abece) okutuvermekle onların seviyesini değiştirmiş; onları terbiye etmiş olacaktık! Vekai (gerçekler) bizim tahminlerimizi yalancı çıkardı. Çünkü ne o hamallar derse devam ettiler, okudular ne de okuyanlar biraz olsun değişebildi!”

“Çünkü halkın eğitimi böyle basit bir okuma yazma ile değişemezdi. O halde terbiye-i avam nedir?”

Baltacıoğlu’na göre “Bu terbiye; bedensiz, fikirsiz, kalpsiz, azimsiz, teşebbüssüz bir sürü hamallara, satıcılara, köylülere, dağlılara ... ibare (cümle ve metin) okutmak değildir. Terbiye-i Avam, –hususî ile bizim gibi bedeni, zihni çöküşlere, iflaslara uğramış bir memlekette– ahalinin çürüyen ciğerlerini, kuvvetsiz bacaklarını kurtarmak; kör gözlerini açmak; donmuş kalbini işletmek; kuruyan azmini, teşebbüsünü canlandırmaktır. İşte terbiye-i avam budur. Evet, bu memlekette terbiye-i avam herşeyden evvel elifba-kıraat okutmak değil; her şeyden evvel Rumeli muharebelerinde pusuya yatacak, karlara kışlara tahammül edecek sağlamlıkta bir beden; dünyayı, eşyayı görecek, ormanlarını yakmayacak, madenlerini işletecek, tayyareden ürkmeyecek bir akıl, fikir; milletini bayrağını sevecek, pis kokulardan nefret edecek bir kalp ve his ... yaratmak, ahaliyi bütün bu gibi maneviyat ile donatmaktır. ... Yalnız başına ve terbiyeden mahrum bir okuma-yazma böyle bir tahavvül (değişme) yapmaktan daima acizdir.

Halbuki biz teşebbüslerimizde kalpsiz, duygusuz kalmış olan halka kıraat öğretmeye çabalyoruz. Sonra bununla onların değişeceğini tasavvur ediyoruz. Ne mümkün! Evet, bu memleketin en büyük felaketi maarifsizliktir. Vücudu, kafası sakat, ruhu hasta kimselere biraz elifba, biraz hesap okutmak demekse, böyle bir maarif hiç bir zaman bu memleketi kurtaramaz. Özellikle eksik olan, bundan önce, eğitimidir. Bilgiden önce terbiye gerekir.”

Avam terbiyesinden ya da halk eğitiminden ne anladığı, az önce yine kendisinden aktarılan bilişsel ve duyuşsal eğitim boyutlarındaki görüşlerinden anlaşılmaktadır.

İ.H. Baltacıoğlu'nun halk eğitimi ile ilgili görüşleri, daha sonra Cumhuriyet yıllarında yazdığı diğer kitaplarında ve çeşitli makalelerinde, bu kez daha da yeni, çağdaş ve sistemli bir anlayışla sergilenir.

Şöyle ki Terbiye-i Avam adlı kitabında, İ. Hakkı bey, halkı, "Avam demekle, halk tabakasını, esash bir talim ve terbiyeden mahrum olan ahali tabakasını kastediyorum" biçiminde tanımlarken ve kitabının bir başka yerinde "Seçkinler (büyük kafalar) yetiştirsek de avamı koyun gibi sürse? (ne olur?) Halkın eğitilmiş olması, başka milletlerin tarihine bakacak olursak, terakkide pek te önemli değil gibi görünüyor. Hep mütefekkir (aydınlar) önemli. O zaman gerek yok mu? Gerçekte var. Çünkü bir toplumun geleceğinden aydınlar kadar, halkı da sorumludur. Toplumunu toplum yapan yalnız aydınlar değildir. Avam nasıl havâsın (saygınların, yani seçkinlerin) sevk ve idaresine muhtaç ise, havâs ta hiçbir zaman halkın gücünden, eğiliminden kendini uzak tutamaz." derken sahip olduğu eğitsel yaklaşım, halk eğitiminde dünyada yüzyıl başlarında ortaya çıkan bazı temel eğilimleri (seçkinlerin eğitiminden kitle eğitimine olan dönüşüm gibi) yansıtmaktadır.

Daha sonraları, Cumhuriyet yıllarında verdiği eserlerde ise, Baltacıoğlu, hem halk tanımında hem de halk eğitimi anlayışında daha da bütüncül, eşitlikçi ve demokrat görüşler getirmektedir. Örneğin; artık halk tanımında önceki "avam" tanımında olduğu gibi yalnızca sınırları belirlenmiş, ayırdedilmiş bir tabaka söz konusu değildir.

Çeşitli eğitim konularındaki görüşlerini, raporlarını içeren "Terbiye" adlı kitabında (1932) yer alan "Halk Terbiyesi" konulu makalesinde¹⁶ Baltacıoğlu, "Halk fikri umumi ve müphem (iyi anlaşılmayan) bir fikirdir. Bunun içinde çocuklar, gençler, ihtiyarlar vardır. Halk terbiyesinden hangilerinin terbiyesini kastediyoruz. Şüphesiz ki hepsini..." demektedir.

1914'te "avam" ın fikir ve duygu eğitiminden sözedene; bu arada daha çok alt tabakaların canlandırılmasından, uyuşukluktan, mistik inanç ve yaşam biçiminden kaldırılarak dünya yaşamına döndürülmesinden söz eden Baltacıoğlu, 1930'larda halk eğitiminin amaçlarını şöyle genişleterek sınıflandırır:

16 İ.H. Baltacıoğlu, "Halk Terbiyesi" *Terbiye. İst. :1932. s. 95-101.*

“*Birinci amaç*; Türk halkının *kültür seviyesini yükseltmektir*. Kültür seviyesi deyişimiyle anlaşılması gereken noktalar; milliyet, insanîyet kavramlarını oluşturan kavramsal değerler ve bunların gelişimleri, bunların gerçekleri hakkında halka fikirler vermek; zaten yaşamakta oldukları manevi hayatın bilincini ortaya çıkarmaktır. Bu tedrisatın asıl amacı çoğu kez yapıldığı gibi halkı geçmişe bağlamak değil; halka gelecek bilinci vermek, halkın devrim ve gelişim yeteneğini arttırmaktır.

.....

“*İkinci amaç*; Türk halkının *medeni seviyesini yükseltmektir*. Bu medeni seviye ile anlaşılması gereken noktalar; Avrupa medeniyeti kavramını oluşturan yemek, içmek, giyinmek, çocuk büyütme, ev idare etmek, içtimai hayat yaşamak hakkındaki ilmi, sıhhi, ahlaki ve bedii kuralların, tekniğin hepsidir.

.....

“*Üçüncü amaç*; halkın *mesleki seviyesini yükseltmektir*. Bundan anlaşılması gereken mana, çeşitli toplumsal mesleklere mensup olan Türkleri, bu mesleklere has olan ilim, sanat, ticaret, ziraat, zanaat teknikleriyle donatmaktır.”

Aynı eserde, Baltacıoğlu, halk eğitiminin okul çağındaki çocuklarda “tabii tahsil”; öğrenimini yarım bırakmış ve okul çağını geçirmiş gençlerde “yetiştirici tahsil”; okul çağını ve yaşını geçirmiş, artık klasik bir öğrenime tahammülü olmayan çağda insanları için işe “yardımcı tahsil” biçiminde olmasını önermekte ve buna uygun bir örgütlenme gereğine işaret etmektedir.

Ona göre:

Çocuklar için asıl olan onları örgün temel öğrenim hakkına ve imkânına kavuşturmadır. Herkes için temel eğitimin, ilköğrenim yaşında iken gerçekleştirilmesi esastır. Ancak bu yapılabildiği kadar ve bu arada eğitimden yoksun kalan halk çocuklarının eğitimi için bazı yollar önerir: Anadolu’da var olan boş ve atıl binalardan yararlanarak, üretici halkın çocukları için biri genel dersler öğretmeninden, öbürü meslek öğretmeninden oluşan tek derslikli iş odaları kurmak gibi, Burada çocuklar hem okuma-yazmayı, hem de çevrelerinde var olan mesleklerden birinde çıraklık öğrenimini yapmalıdır.

İlk öğrenimi tamamlamış ya da yarım bırakmış gençlere, çalışmaya başladıkları mesleğin yahut girmek istedikleri yeni mesleğin tekniğini kısa zamanda kazandıracak bir öğrenim vermek gerekecektir. Yetiştirici nitelikteki bu öğrenimi üçe ayırır:

1. Gencin halen çalışmakta olduğu meslekte gelişmesini sağlayacak bir öğrenim.

2. Gencin gireceği mesleklere ilişkin çıraklık eğitimi.

3. Gencin gireceği fikri mesleğin paydası olan bir okula hazırlayan bir öğrenim. Örneğin; Eczacılık Fakültesine hazırlanmak isteyen bir eczacı çirağının durumu.

Yetişkinler için önerdiği yardımcı öğrenimin hedefi ise onları kısa yoldan okutmak, uygarlık bilgisi ile donatmaktır. Bunun için başlıca üç çevre vardır:

1. Halk Darülfünunları
2. Halk konferansları.
3. Halk dersleri, kurslar.

Özel olarak halk eğitimi hizmeti veren kurumlar dışında genelde kamu yararına dönük başka kurumların da oluşturulmasını önermiştir. Halk müzeleri (ki bunlar içinde İnkılap müzeleri, Sağlık müzeleri, Aile müzeleri, sürekli ve gezici sergiler vardır); halk için yazılacak, resme ve gözleme önem vererek göze hitap edecek kitaplar ve yine resme dayalı başka görsel araçlar, sinemalar, vb.

Bu görüşleri getirdiği yıllarda halk eğitimi henüz, var olan eğitim örgütü ve sistemi içinde kurumlaşmamıştır. Bu amaçla örgütlenmiş resmi bir daireye de sahip değildir. Eğitimeimiz öneriyor: Eğitim Bakanlığı içinde halk eğitiminin tüm yetki ve sorumluluğunu üstlenecek bir teknik daire oluşturulmalıdır. Bu, en azından bir orta öğretim dairesi kadar örgütlenmiş olmalıdır.

Ona göre, her şehirde halk eğitimi hizmetinin götürüleceği binalar bulunabilir. Yalnız bir binayı iki iş için kullanmak sakıncalıdır. Örneğin gündüz ilkokul, gece halk dersliği olması güçtür. Yeni örgütlenme ile birlikte yeni binalar da yapılabilecektir. Eğer bu heyecan var olursa.

Baltacıoğlu, bu aşamada özel olarak konuları, süreleri, yöntem ve araçları belirlenmiş, önceden hazırlanmış halk eğitimi programları önermez. Çünkü o, halk eğitiminde "derslerin, senelerin, muallimlerin sureti teşkil (düzenlenme biçimi) ve tevziine (dağıtımına) ait olan bütün noktaların" halk eğitimi kurumunun türüne göre özel olarak hazırlanması gerektiğinin bilincindedir. Bunu kurum programlarına bırakır.

Fakat genelde, Baltacıoğlu'na göre, halk eğitiminin amaçlarına varmak için şu üç yol önemlidir:

1. Okutmak
2. Göstermek
3. Yaşatmak.

Burada “okutmak” tan kastı okuma-yazmayı öğretmektir. Ancak o, her zaman olduğu gibi halka yalnızca okuma-yazmayı (yani Abece’yi) öğretmenin yeterli olmayacağı görüşünü ve bu konudaki gözlemlerini, 1936 yılında “Yeni Adam” Gazetesinde çıkan bir yazısında¹⁷:

“Türkiye okumuyor. Hiç okumuyor denilecek kadar az okuyor.... Okuma-yazma bilmemeyi kastetmiyorum. Keşke okuma yazma bilmezler de yazanlara okutsalar ve okuyanları can kulağı ile dinleseler. Sonra bu “okumak” tan fikir yazılarını okumak kastediyorum” biçiminde dile getirmiştir.

Bu makalesinde, okuma alışkanlığının geliştirilmesi; bunun için de okuma-yazma öğretmeyi izleyen başka çalışmalar yapılması, bunun bir seferberlik halinde örgütlendirilmesi gereksinimine dikkat çekmektedir. Kültür Bakanlığı’nın ilkokul öğretmenlerine okuma alışkanlığı vermek için o yıllarda yaptığı bir uygulamayı örnek alarak, halka okuma alışkanlığı kazandırmak için bazı öneriler getirmektedir: Henüz okulda iken okuma kitabı dışında gazete, dergi ve kitap okuma alışkanlığını vermek; askerlik süresince aynı şeyi yapmak; halkevleri aracılığıyla bunu her yerde yaygınlaştırmak; radyo ile bir okutma kampanyası ve gezici kitap sergileri açmak; bu savaşı yönetmek için Kültür Bakanlığında bir birim kurmak.

İlk kez 1932’de Atatürk tarafından kurulan *Halkevleri* ve bunların halk eğitimindeki rolü, geliştirilmeleri konusunda Baltacıoğlu’nun görüşlerine çeşitli yazılarında rastlanabilir.

Ona göre:

“Halkevi, aynı kültür cevherinden gelen insanların toplandığı ve toplu olarak yaşadığı yerdir.”

“Halkevleri milliyeti, ulusal kültürü; maziye katlanış, geçmişi yenileştirmek, diriltmek, değiştirerek yeni ihtiyaçlara uydurmak olarak alamazlar. Çünkü halkevlerinin prensibi yaratıcılıktır. ...”

“Halkevi (adı üzerinde) bir ev olmalıdır. ... Ev bir mektep değildir. Halkevi de bir mektep olmamalıdır. Görevi bir dil dershanesinin yahut

17 I.H. Baltacıoğlu, “Okuma Seferberliği Niçin Yapılmıyor?” *Yeni Adam Dergisi*. (1935) Sayı: 66. s. 2.

üniversitenin görevi değildir. Bu görevi, o kurumlar herhangi bir halk-evinden daha iyi yaparlar. Halk evlerinin yapacağı şey ise kültürel hayatı yaşatmaktır.”

1. “Halkevi, yeni edebiyatın evi olmalıdır.”
2. “.. Yeni tiyatronun evi olmalıdır.”
3. “.. Yeni müziğin evi olmalıdır.”
4. “.. Yeni resmin, süsleme-bezeme sanatının evi olmalıdır.”
5. “Halkevi, yani yaşayışın evi olmalıdır¹⁸.”

Halkevlerinin olması gerekenleri böyle sıralayan Baltacıoğlu, bu görevleri hakkıyla yerine getirebilmenin bir Halkevi için zaten yeterli olduğunu; başka ortamları, personeli, tekniği, kamu örgütlenmesini gerektiren diğer görevlerin bunların asıl sahiplerine bırakılması gerektiğini savunur¹⁹.

Zaten üstlenmiş oldukları görevlerle, halkevlerinde eğitimcilerin, gençliğin toplumsallaşması, maddi ve ruhsal gelişimi için zorunlu gördükleri tüm koşulların ve araçların var olduğuna; fakat o günkü uygulamada bu gizilden yeterince yararlanılmadığına işaret eder²⁰.

1939 yılında, yine Yeni Adam’da çıkan bir yazısında²¹ ise Baltacıoğlu, o yılların Köy Eğitimcileri Teşkilatını ve Köy Öğretmen Okullarını, Cumhuriyetimizin kültür işindeki büyük bir başarısı olarak nitelendirmektedir.

Yine o yıllarda temelleri atılan ve aynı zamanda bir halk eğitimi hareketi olan Köy Enstitüleri modelinde de, İ. Hakkı Baltacıoğlu’nun İctimai Mektep’te getirdiği eğitim ilkelerinin bir ölçüde yaşama geçirilmeye çalışıldığını görüyoruz. Baltacıoğlu’nun köyde yapılacak eğitim için yazdıkları²², aslında onun genelde savunduğu eğitim ilkelerinin köy ortamında çalışan bir okula uyarlanmasıdır. Bu anlamda fikir olarak köy enstitülerini de içermektedir.

18 I.H. Baltacıoğlu, “Halk Evleri Ne Olmalıdır?” *Yeni Adam Dergisi*. (1935) Sayı: 66. s. 2.

19 I.H. Baltacıoğlu, “Halk Evleri Ne Yapmalı, Ne Yapmamalı?” *Yeni Adam Dergisi*. (1937) Sayı: 201. s. 2.

20 I.H. Baltacıoğlu, “Gençliğin Toplanacağı Yerler Halkevleridir”, *Yeni Adam Dergisi*. (1939) Sayı: 144. s. 2.

21 I.H. Baltacıoğlu, “Köy Eğitimcileri ve Öğretmenleri” (21 Temmuz 1939’da Ankara Radyosunda Yaptığı Bir Konuşma Metni), *Yeni Adam Dergisi* (1939) Sayı: 240 s. 16.

22 I.H. Baltacıoğlu, *İctimai Mektep*. s. 22-230.

İ.H. Baltacıoğlu'nun halk eğitimi alanında hem düşün hem de kısmi bir uygulama olarak getirdiği bir başka yenilik, Halk Üniversitesi fikridir. Henüz Meşrutiyet yıllarında kendisi İstanbul Üniversitesi'nde hoca iken, Şehzadebaşı'ndaki kiralık bir evde (İlköğretim Genel Müdürü Ahmet Edip Bey tarafından) açılan halk dersliğinde verdiği dersler ve gözlemleri Baltacıoğlu'na bu fikre esin kaynağı olmuştur. Daha sonra 1934 yılında Yeni Adam Gazetesi aracılığıyla başlattığı ilk yazışma yoluyla ders verecek "Yeni Adam Mektepleri" girişimi ve arkasından yine Yeni Adam sayfalarında verilen "Halk Üniversitesi" dersleri, 1960'lı yıllarda Onu Halkevleri Genel Merkezi'nin kurmasını istediği gerçek Halk Üniversitesi düşüncesine kadar uzanarak izlemiştir.

1917'de Şehzadebaşı'ndaki evde verilen dersler, üniversite dersleridir. Baltacıoğlu, haftada 1-2 kez bu halk dersliğine devam eden kadınlara Pedagoji dersleri vermektedir. Bu kadınlar lise mezunu değildir. Belki de yalnız ilköğrenim görmüş ya da özel bir öğrenim almış kişiler. Bu dersleri düzenli izleyip, dinlemek zorunda değiller. Snavdan geçecek, diploma alacak ta değiller. Buna karşın, hiç sekmeden derslere geliyorlar; büyük bir dikkatle ağır konuları açıklayan dersleri dinliyorlar. Bu, Baltacıoğlu için hem bir zevk; hem de yetişkin eğitimi üzerine düşüncelerini biçimlendirecek bir yaşantı olmuştur²³.

Yazışmalı öğretim uygulamasının öncüsü sayılabilecek olan "Yeni Adam Mektepleri"nin ve "Halk Üniversiteleri"ni yine yayın yoluyla başlatma girişiminin, 4. Haziran 1934 tarihli Yeni Adam Gazetesindeki özgün duyurularına bitişik sayfada yer verilmiştir.

Baltacıoğlu'nun Halk Üniversiteleri ile yapmak istediği şudur: Ona göre, normal okul öğrenimini yapamamış olanlar arasında bir yetişme çevresi bulunca yetişebilecek, ya da kendi kendini yetiştirecek insanlar vardır. Bu insanların bugüne kadar yetişememiş olmalarının tek nedeni bu yetiştirme-yetişme çevrelerini bulamamış olmalarıdır. Onlar bu çevreleri bulunca yetişeceklerdir.

Bu çevrelerin varlığını sağlamak, demokrasinin ne olduğunu anlayan bir rejim için, herşeyden önce bir ahlak borcudur. Baltacıoğlu'na göre bu çevre, Halk Üniversitesi adını verdiği üniversiteler olabilir. "Ancak

23 İ.H. Baltacıoğlu, "Bir Halk Üniversitesi Açalım" *Yeni Adam Dergisi* (1967) Sayı: 787. s. 2; "Halk Üniversiteleri Açalım" *Halkevleri Dergisi* (1967) Sayı: 6. s. 6.

**YENİ ADAM
MEKTEPLERİ**

MUHABERE İLE DERS VERECEK MEKTEPLER
AÇIYORUZ.

HANGİ DERSLER ?

I—Ecnabi diller mektebi: Türkçe, Fransızca, İngilizce, Almanca

II—Resim mektebi: Tabiatın resim, tezyin resim, karikatür.

III—Felsefe mektebi. sosyoloji, psikoloji, metafizik, mantık, bediiyat.

IV—Pedagoji mektebi.

KİMLER İÇİN ?

Bu mekteplerden maksat Türkiye'nin her tarafında tahsil görmemiş, yahut tahsili eksik kalmış, yahut tahsil görmüş te tekemmül etmek isteyen çocuklar, gençler, ihtiyarlar, kadınlar, erkekler var. Bu yurtlular eksik kalan tahsillerini bu vasıta ile tamamlayacaklardır.

MUHABERE İLE, NİÇİN ?

Herkesin mektebe gitmiye hall, vakti, parası, imkânı yoktur. Fakat horkos çalışmak, ilerlemek ister. Herkes olduğu yerde kalarak ve ufak bir masrafı göze alarak, diyebileceğimiz ki muhabere ile mükemmel surette Fransızca, İngilizce, resim, felsefe, terbiye, bediiyat.. öğrenebilir.

KİMLER VERECEK ?

Bu mekteplerde acilhiyetinden şüphelenmiyacağınız tecrübeli arkadaşlarımız ders verecektir. açtığımız ruhiyat ve terbiye derslerini başmuharririmiz, metafizik derslerini Mustafa Namık Bey, Fransızca, İngilizce ve Almanca derslerini yazar arkadaşlarımızdan Selim Hanım, resim derslerini Yeni Adam'ın ressamı ve yazar arkadaşımız Zeki Fahi Bey verecektir.

ABONE OLUNUZ

Munhmelç ve gençler, bitmiş tatil, yazı giriyoruz. Boş zamanlarınız var on aşağı aylık kadar. Bu boş zamanınızı boş geçirmemek için en iyi çare Yeni Adam mekteplerinden birine yazılış bir ecnebi dili öğrenmek, yahut resim öğrenmek, yahut felsefe kültürünüzü yükseltmek yahut pedagojiye tekemmül etmektir. Bu suretle daha kuvvetli, yârtünüzden daha emin ve daha yaratıcı güçte olacaksınız.

KAYDOLUN

Yeni Adam mekteplerinden istifade edin, YENİ ADAM nişânüne cevap puluyla birlikte bir mektup yazıp şartları öğrenin.

4. Haziran 1934 tarihli
Yeni Adam Gazetesinden:

**HALK ÜNİVERSİTESİ
AÇIYORUZ**

BU ÜNİVERSİTENİN DERSLERİNİ
SAYFALARIMIZDA VERECEĞİZ

Maksadımız Yeni Adam ailesine en açık Türkçe ile, en mübîn bilgiler, en kısa zamanda vermektir. Halk Üniversitesi dersleri için şimdilik 3 sayfa ayrıyoruz.

Bu 3 sayıfada 3 ayrı üniversite dersi alacaksınız Okadar değil, anlamadığınız yerleri sayfa sahibine sorunca derhal cevap alacaksınız. Maksat Yeni Adam ailesinin yüksek tahsiline bir yardımdır.

HALK ÜNİVERSİTESİ

ŞİMDİLİK HANGİ DERSLERİ
AÇIYORUZ ?

İlk adında Sociologya, yeni devlet düzenleri, terbiye, derslerini açıyoruz. Niçin evvela bunları açıyoruz? Çünkü bu dersler en lüzumlu olanlardır. Yeni Adam Halk Üniversitesi gördüğü rağbet nispetinde başka dersler de kuracaktır: tabiat ilimleri, beyet, riyaziye, sanat tarihi, edebiyat, estetik gibi dersler.

bu üniversiteler, bugünkü okullar gibi okutucu değil, şimdiye kadar hiç bir memlekette eşi görülmediği gibi yaratıcı bir üniversite olmalıdır”24.

Bunun için yapılacak iş: kendi kendini yaratacak olanları bu yaratma içinde başarıya ulaştıracak olan dış koşulları sağlamaktır. Bu koşulların sağlanmasını O, yine kendi eğitim felsefesinin temel ilkeleri olan

24 I.H. Baltacıoğlu, “Halk Üniversiteleri Açalım” *Halkçuları Dergisi* (1967) Sayı: 7. s. 6-8.

kişilik, ortam, toplumsal değeri olan verim, kişisel çalışma ve başlatma ilkelerine bağlar²⁵:

“Halk üniversitesindeki derslerin konuları nasıl konular, hangi konular olacaktır? Klasik üniversitelerdeki sosyoloji derslerinde olduğu gibi, toplumun tanımından başlayıp yeni toplumlara kadar toplumun morfolojisi üzerinde durmak gibi klasik bir sırayı izlemek mi olacak? ... Yok bu sıralama kupkuru. Hiçbir çekiciliği olmayan kitap düzenidir. Öyleyse Halk Üniversitesinde ne yapmalı?” diye sorar ve yanıtlar:

“Günün en canlı, en merak uyandırıcı konularını ele alacağız. İşte size böyle birkaç sosyoloji konusu:” diyerek örnekler getirir:

Morfoloji sosyolojisinden bir konu: Türkiye’de doğumu kısmalı mı, yoksa artırmalı mı?

Din sosyolojisinden bir konu: Laiklik ilkesine göre Türk hükümetlerine düşen din ayinlerini cezalandırmak mıdır?

Sanat sosyolojisinden bir konu: Türk milletine düşen ödev Batı romantik tiyatrosunu yansılamak mıdır, yoksa Türk halk tiyatrosu nedir sorusunu aydınlatmak için bilim adamlarını çalıştırmak mıdır?

Politika sosyolojisinden bir konu: Kalkınma olayı demokrasi, endüstri, okul ile mi başlar, yoksa din reforması ile mi?

Ruh sosyolojisinden bir konu: Turist çekmek için imar işlerine girişmek, ucuzluk sağlamak mı, turistleri yabancı ülkelere çeken bilinçaltı, psikanalitik nedenleri araştırmak mı?

Başka bir politika sosyolojisi konusu: İktidar ile muhalefetin karşılıklı durumu bir savaş durumu mudur, bir barış durumu mudur; yoksa ne savaş, ne de barış durumu mudur; yoksa bu durum muhalefetin iktidarı bilimli, yöntemli eleştirme durumu, iktidarın da muhalefetin eleştirilerindeki özgürlüğünü tanıma, haklı eleştirilerden sonuna kadar yararlanma durumu mudur?

Din sosyolojisinden bir konuyu daha ele alalım. İslam dinini incelemek istiyoruz. Soruyoruz. İslam dinine, onun kutsal kitabı Kuran’a göre milliyet sosyal bir gerçek midir, değil midir? Din ile milliyet arasındaki ilişki nedir? Milliyeti meydana getiren etkenler arasında din var mıdır, yok mudur?

²⁵ İ.H. Baltacıoğlu, “Bir Halk Üniversitesi Açalım”, *Yeni Adam Dergisi* (1967) Sayı: 787. s. 2; “Halk Üniversiteleri Açalım” *Halkovleri Dergisi* (1967) Sayı: 7. s. 6-8.

İşte Halk Üniversitesinde ele alınacak konular böyle, toplum biliminin en ağır, en çetin, çözümlenmesi en güç olan konularıdır. Ancak bunlar üniversitenin öğrencileri yönünden dinleyip okunacak bilgiler değil, doğrudan doğruya kendilerinin çalışıp çabalarıyla arayıp bulacakları bilgilerdir. Öyleyse, Halk Üniversitesinin öğretmenleri gibi öğrencileri de aktif, işlek, yaratıcı insanlar olacaklardır. Ezberlemeyecekler, düşüncekler; hazır bulmayacaklar, araştıracaklar. Halk Üniversitesi öğrencileri doğrudan bilgi edinmeye değil, bilgilerini genişletmeye değil; bilgin kişiliğini edinmeye, bu kişiliği edinmek için kendi kendilerini yetiştirmeye çalışacaklardır.

Baltacıoğlu'na göre Halk Üniversitesi, öğrencilerinde bilim kişiliğinin oluşması için gerekli olan bilim çevresini de meydana getirecektir. Bu çevrenin ana öğelerinden biri kitaplıktır.

İkinci çevre, bilim adamlarının katılması ile meydana gelen bir bilim çevresi olacaktır. Bu toplantıların konferans şeklinde değil sohbet şeklinde olması çok verimli olacaktır. Bu çevre içinde öğrenci okumak, görmek, sormak isteklerini yerine getirebilecektir. Çevre deyince yalnız kitapları, araçları değil, tabiatın doğrudan doğruya kendisini anlamak doğru olacaktır. Toplumbilimsel incelemeler yapılacaksa, konu toplumdur. Öyleyse bilim zekasına en yakın olan toplumun kendisinden işe başlamak doğru olacaktır. Toplum olayları ailede, meslekte, köyde, şehirde yaşarlar. İncelemelerin doğrudan doğruya bunlar üzerinde yapılması verimi arttıracaktır.

Halk Üniversitesini yönetenler başlıca şu konular üzerinde duracaklardır:

A. Ele alacakları konuların zamanla ilintisi,

B. Uygulayacakları yöntemin özelliği.

Ele alınacak konular yukarıda da değinildiği gibi inceleme konusu olan bilimin mantığına göre düzenlenen bölümler olmayacaktır.

Uygulanacak olan yöntem ise, kürsü dersi olarak düz anlatım ve kitap okutmak değil; bireysel araştırma, inceleme, deneme ve kişil verim elde etme yöntemi olacaktır.

Bütün bu bilimsel yöntemli çalışmalardan sonra katılanlardan istenecek eser ne kopya, ne de devşirme olmayacak; kendi eseri olacaktır.

Eserin dört-beş kopyası hazırlanacak, bir toplantıda incelenecek, tartışılacaktır. Böylelikle değeri ortaya konulacaktır. Bu incelemeler yalnız eseri tanıtmakla kalmıyacak; birçok doğru, eğri bilgilerin ortaya

konmasını da sağlayacaktır. Böylelikle öğrencilerin yalnız bilgisi değil; düşünme, arama, bulma, sentez yapma, yaratma yetileri de ölçülmüş olacaktır. Verim ilkesinin böylece uygulanması eğitsel değeri yüksek olan bir takım sonuçlar doğuracaktır.

Şunlar:

- A. Araştırmayı yapanın gerçek kişiliğini tanınması,
- B. Başarıları ile kendine olan güvencinin artması, başarısızlıklarından dolayı daha dikkatli, daha titiz bir insan olmaya çalışması,
- C. Arkadaşlarını uyarması, onları olgunluğa yeltemesi.

Yapılan çalışmalar arasında başarılı olanların başarılarına göre değerlendirilmesi de çok faydalı olacaktır. Bu değerlendirme, öğreticinin sözleri ile; eserin dergiye, gazeteye basılması ile olur.

Halk Üniversitesi bir folklor üniversitesi değildir. Onun için bir folklor enstitüsü gibi halk belgelerini toplama, düzenleme işleriyle uğraşacak değildir. Halk Üniversitesinin bu işdeki rolü bu işlerle uğraşan, ancak işin fikir, estetik yüzünü görmeyen insanları bilgilendirmek; onların yapma, yaratma yetilerini artırmaktır.

Üniversitelilerin bütün bu çalışmalarından, çabalarından sonra ortaya bir gerçek çıkacaktır: Üniversitelilerin hangi işlere, hangi tekniklere, hangi sanatlara yetkili vergili oldukları.

Bunlar olduktan sonra üniversiteliler toplum içindeki hangi ödevleri yapabileceklerini, nasıl yapabileceklerini çok iyi anlayacaklar; başka türlü elde edemeyecekleri başarıları elde edeceklerdir.

Bu üniversitenin öteki üniversitelerden ayırıcı olan görevi toplum için görev almış insanları bilim, teknik gücü ile güçlendirmek, geliştirmek, başarılarını çoğaltmaktır.

Eğitim herşeyden önce bir başlatma olduğuna göre; burada da amaç katılanlara o zamana değin edinmedikleri, edinmeyi istedikleri toplumsal kişilikleri edindirmek değil; bu kişilikleri edinme işine onları başlatmaktır. Balatacioğlu'na göre bu evrimin özü dışta değil, içtedir. İnsan eğitimini kendi yapar. İnsan eğitilmez, eğinir. Kişiliğini kendisi yaratır.

İşte böylece düşlediği yaratıcı Halk Üniversitesi'ni kurmayı İ.H. Baltacıoğlu, bir kültür ödevi saymaktadır. Böylece yüksek öğrenimden yoksun kalmış olanlar kurtarılacak, bunlar arasındaki seçkinler aydın olarak memlekete kazandırılacaktır. Ona göre, bu işi engelleyecek hiç bir düşünce yoktur.

Doğrusu üzerinde düşünölmeye değer!